

Boerderijverplaatsing Landinrichting Ransdalerveld

Boerderijverplaatsing Landinrichting Ransdalerveld

Een verkenning naar de knelpunten en kansen voor agrarische bedrijven in Ransdalerveld

**T.J.A. Gies
W. Hamminga**

Oktober 2002

Alterra-rapport 600

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2002

REFERAAT

Gies, T.J.A en W. Hamminga, 2002. *Boerderijverplaatsing landinrichting Ransdalerveld; Een verkenning naar de knelpunten en kansen voor agrarische bedrijven in Ransdalerveld*

Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 600. 34 blz.
9 fig.; 5 tab.; 6 ref.

Op verzoek van Dienst Landelijk Gebied Limburg heeft Alterra een verkennende studie verricht naar de ruimtelijke knelpunten in de bedrijfsvoering van agrarische bedrijven in Landinrichtingsgebied Ransdalerveld. Daarnaast zijn de mogelijkheden verkend om deze knelpunten middels bedrijfsverplaatsing te kunnen oplossen. Het voorliggende onderzoek heeft het karakter van een “desk-studie”, waarbij we in de analyses zijn uitgegaan van de beschikbare ‘ruimtelijke’ informatie. Er is in deze studie geen rekening gehouden met specifieke gebiedskennis en wensen vanuit het gebied en de agrarische sector.

Trefwoorden:

Ransdalerveld, Boerderijverplaatsing, Landinrichting

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 14,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 600. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2002 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,

Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.

Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Inleiding	9
2 Beschrijving landbouw Ransdalerveld	11
2.1 Landbouwtyping	11
2.2 Bedrijfsomvang	12
2.3 Bedrijfsoppervlakte en verkaveling	13
2.4 Leeftijdsopbouw en opvolging	14
2.5 Toekomstige ontwikkelingen	14
2.6 Toekomstbedrijven en pluslocaties	15
2.7 Potentiële toekomstbedrijven	16
3 Wet- en regelgeving	17
3.1 Provinciaal Omgevingsplan Limburg	17
3.2 Begrenzingsplan	18
3.3 Hamsterkernleefgebied	20
3.4 Waterwinning en grondwaterbeschermingsgebieden	20
3.5 Bestemmingsplan buitengebied	21
3.6 Strategisch Grasland	22
3.7 Milieuwetgeving	23
3.7.1 Ammoniak	23
3.7.2 Geurhinder	24
3.7.3 Mestbeleid	25
4 Beschrijving ruimtelijke knelpunten bij de bedrijfsontwikkeling	27
4.1 Milieuwetgeving	27
4.2 Ruimtelijke ordening	27
4.3 Erosie	27
5 Inventarisatie (potentiële) pluslocaties	29
5.1 Potentiële locaties voor verplaatsing graasdierbedrijven	29
6 Conclusies en aanbevelingen	31
Literatuur	33

Woord vooraf

Op verzoek van Dienst Landelijk Gebied Limburg heeft Alterra een verkennende studie verricht naar de ruimtelijke knelpunten in de bedrijfsvoering van agrarische bedrijven in Landinrichtingsgebied Ransdalerveld. Daarnaast zijn de mogelijkheden verkend om deze knelpunten middels bedrijfsverplaatsing te kunnen oplossen. Het is de bedoeling dat deze resultaten bij dragen aan de uitwerken van de gebiedsgerichte doelstellingen die zijn opgesteld in de Projectnota Ransdalerveld van 23 november 1999.

Het voorliggende onderzoek heeft het karakter van een “desk-studie”, waarbij we in de analyses zijn uitgegaan van de beschikbare ‘ruimtelijke’ informatie. Er is in deze studie geen rekening gehouden met specifieke gebiedskennis en wensen vanuit het gebied en de agrarische sector.

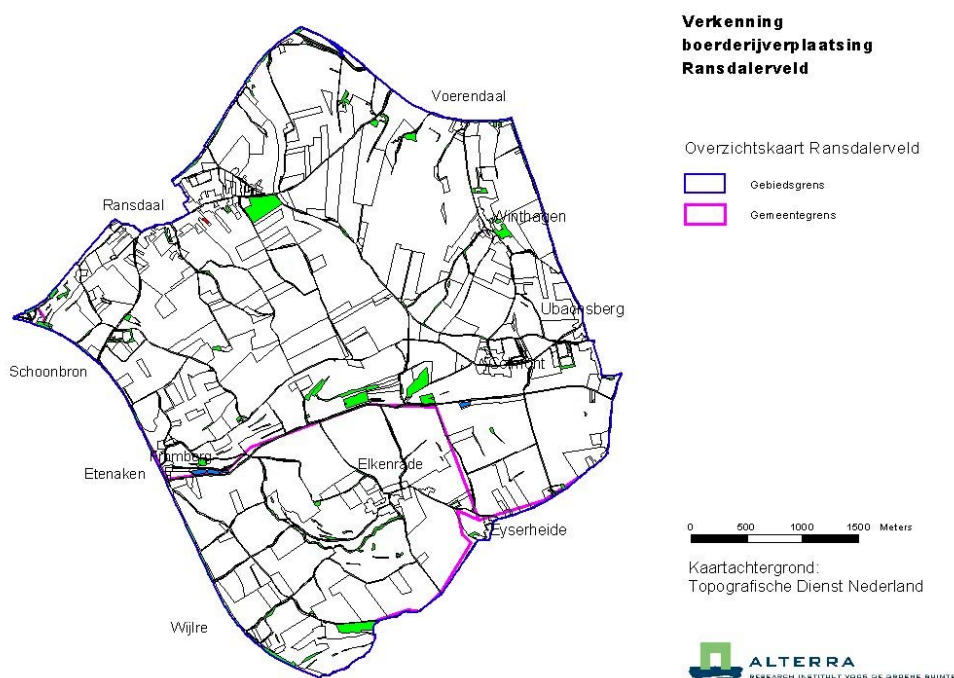
De uitkomsten dienen geïnterpreteerd te worden als een illustratief beeld van de ruimtelijke knelpunten voor de huidige en toekomstige landbouw in Ransdalerveld en mogelijkheden om deze binnen het gebied middels bedrijfsverplaatsingen kunnen worden opgelost. Deze studie heeft niet de pretentie om concrete, haalbare bedrijfsverplaatsingen aan te wijzen.

Tenslotte hopen we dat dit rapport een inspirerend rol kan vervullen in het landinrichtingsproces.

1 Inleiding

Grote delen van het Zuid-Limburgse Heuvelland hebben bij hevige regenval te lijden onder de wateroverlast en erosie. Landinrichting wordt erkend als een instrumentarium dat een belangrijke bijdrage kan leveren aan een structurele aanpak van dit probleem. Op 23 november 1999 is de projectnota Landinrichting Ransdalerveld vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

Het gebied Ransdalerveld is 1720 ha groot en is gelegen op het plateau van Ubachsberg binnen de gemeenten Voerendaal, Gulpen-Wittem en Valkenburg aan de Geul. De exacte begrenzing van het gebied wordt in figuur 1.1 aangeven.



Figuur 1.1: Overzicht gebiedsbegrenzing Ransdalerveld

Landbouw is van oudsher een belangrijke sociale en economische pijler geweest in dit gebied. De afgelopen decennia is door verandering in landbouw- en ruimtelijke orderingsbeleid, schaalvergroting en toenemende grondschaarste de landbouw onder grote druk te komen staan. De landbouw in dit gebied kent een aantal knelpunten:

- Sterke versnippering van de verkaveling
- Beperkte ontwikkelingsmogelijkheden vanuit milieuoogpunt (stankproblematiek)
- Erosiegevoeligheid van de landbouwgronden
- Vraag naar grond voor niet-agrarische doeleinden

Van oudsher liggen de bedrijven in Ransdalerveld nabij of in de dorpskernen of gehuchten. In de loop der jaren hebben uitbreidingen met woningen de bedrijven ingesloten of tot op korte afstand benaderd. Een deel van deze bedrijven is inmiddels al verdwenen, maar de overblijvende bedrijven hebben zich steeds verder kunnen ontwikkelen en lopen nu steeds meer tegen allerlei problemen aan. Uitbreidingsmogelijkheden zijn zeer beperkt en het wordt steeds moeilijker voor deze bedrijven om zich zodanig te ontwikkelen dat de bedrijfscontinuering in de toekomst mogelijk blijft.

Boerderijverplaatsing wordt in de projectnota aangewezen als een landinrichtingsinstrument dat voor bovenstaande knelpunten mogelijk een oplossing kan bieden. Alterra heeft in dit onderzoek een verkenning gedaan naar enerzijds de knelpunten voor de ontwikkeling van bestaande bedrijven en anderzijds mogelijkheden om bedrijven binnen het gebied te verplaatsen. Het resultaat van dit onderzoek bestaat uit voorliggende rapportage met een analyse van de potentiële verplaatsers en potentiële verplaatsingsgebieden (gebieden met ruimte voor nieuwe agrarische bedrijfslocaties) binnen Ransdalerveld.

In hoofdstuk 2 wordt de landbouwkundige situatie beschreven. In hoofdstuk 3 worden de relevante beleidintenties en regelgeving op het gebied van milieu en ruimtelijk ordening globaal weergegeven. Vervolgens worden de knelpunten voor de landbouw beschreven in hoofdstuk 4, waarna in hoofdstuk 5 zoekgebieden worden aangegeven waar nieuwe vestiging van agrarische bedrijven mogelijk is. Tenslotte wordt in hoofdstuk 6 de rapportage afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

2 Beschrijving landbouw Ransdalerveld

Voor de beschrijving van de landbouw in Ransdalerveld wordt uitgegaan van GIAB-2000¹ [1]. Dit is een bestand waarin de bedrijfslocaties zijn opgenomen waaraan bedrijfsgegevens zijn gekoppeld die jaarlijks worden ingewonnen tijdens de landbouwtelling (jaar 2000). Daarnaast zijn er op basis van deze gegevens nog een aantal extra kenmerken berekend die bruikbaar zijn in deze studie. Omwille van de privacygevoeligheid van deze gegevens zullen geen individuele bedrijfsgegevens gepresenteerd worden.

2.1 Landbouwtypering

Binnen het gebied worden 16 verschillende bedrijfstypen (volgens NEG-typering, zie bijlage 1) vastgesteld. In tabel 2.1.1. staan het aantal bedrijven per hoofdbedrijfstype weergegeven.

Tabel 2.1.1: Bedrijfstypen in Ransdalerveld

Hoofdbedrijfstype	NEG-typering	Aantal bedrijven
Akkerbouwbedrijven	P1	13
Tuinbouw/Blijvende teelt – bedrijven	P2 + P3	6
Graasdierbedrijven	P4	17
Hokdierbedrijven	P5	2
Combinatiebedrijven (gewassen en/of veeteelt)	P6 + P7 + P8	7

In totaal komen er 45 geregistreerd staande bedrijven voor in Ransdalerveld. Het sterkst vertegenwoordigd zijn de graasdierbedrijven (P4) met daarin 10 sterk gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven die de meerderheid vormen, direct gevolgd door de akkerbouwbedrijven (P1). De fruitteelt/blijvende teeltbedrijven vormen samen met de combinatiebedrijven (voornamelijk gewassen/veeteeltcombinaties) ook belangrijke bedrijfstypen met respectievelijk 6 en 7 bedrijven. Intensieve veehouderij komt maar in zeer beperkte mate voor.

Opvallend is dat de graasdier- en combinatiebedrijven voornamelijk met de bedrijfsgebouwen in en nabij de woonkernen liggen, terwijl de akkerbouw- en tuinbouwbedrijven meer verspreid door het gebied liggen.

¹ GIAB staat voor Geografische Informatiesysteem Agrarische Bedrijven.

2.2 Bedrijfsomvang

Voor de positionering van de landbouw speelt de economische bedrijfsomvang een belangrijke rol. Dit kengetal (uitgedrukt in NGE) geeft een goed beeld van de economische omvang van de landbouw en een indicatie voor de continuïteit van deze landbouw in de toekomst. In deze studie worden 3 klassen gehanteerd:

- *Bedrijven met een omvang kleiner dan 40 NGE*
Deze bedrijven hebben een te geringe omvang om het bedrijf als hoofdberoeper voort te zetten. Op termijn voldoen deze bedrijven niet meer aan voorwaarden voor een duurzame agrarische bedrijfsvoering. Er wordt te weinig bedrijfsinkomen gegenereerd om te kunnen investeren om de voortschrijdende ontwikkelingen te kunnen volgen. Deze bedrijven zullen (langzaam) worden afgebouwd of worden voor de hobby voortgezet. Deze bedrijven worden in deze studie niet aangemerkt als kandidaat-verplaatsers.
- *Bedrijven met een omvang tussen 40 en 70 NGE*
Bedrijven tussen de 40 en 70 NGE zullen een grote inspanning moeten leveren om de continuïteit naar de toekomst toe te waarborgen. Een deel van deze bedrijven zal deze inspanning kunnen leveren (jonge ondernemers, ruimte voor extra investering in het bedrijf) en anderen zullen langzaam afbouwen of het bedrijf in beperkte omvang voortzetten als nevenberoeper of hobbyboer.
- *Bedrijven met een omvang groter dan 70 NGE*
Van bedrijven groter dan 70 NGE wordt verwacht dat ze een gezonde landbouwonderneming zijn die ook in de toekomst een voortbestaan heeft. Steeds vaker wordt echter deze norm te laag gevonden en wordt 100 NGE als grens genomen voor de gewenste minimale omvang van een bedrijf. Een rendabele bedrijfsgrootte varieert echter sterk per bedrijfstype. Voor melkveehouderijen wordt al een grens van 60 melkkoeien (= 120 NGE) genoemd en voor akkerbouw een grens van 80 ha (= 102 NGE). Deze nieuwe normen geven daarmee aan dat ook in de toekomst schaalvergroting noodzakelijk zal blijven voor een volledige inkomen uit de landbouw.

Deze indeling geeft een indicatie voor de toekomst. In praktijk speelt de mate van automatisering van de sectoren, opvolgingssituatie (zie par. 2.4), het ondernemerschap van boer en de kosten (incl. mate van financiering) op het bedrijf een belangrijk rol voor de continuïteit van het bedrijf. Hiermee wordt in deze studie geen rekening gehouden.

In tabel 2.2.1 staat voor de bedrijven in Ransdalerveld de economische bedrijfsomvang weergegeven. Gelet op de toekomst zijn er 12 bedrijven die groter zijn dan 70 NGE en 13 bedrijven die tussen de 40 en 70 NGE zitten.

Tabel 2.2.1: Overzicht bedrijfsomvang per bedrijfstype

Bedrijfsgegevens	Akkerbouw bedrijf (P1)	Tuinbouw / Teelt (P2 + P3)	Graasdier bedrijf (P4)	Hokdier bedrijf (P5)	Combinaties (P6 + P7 + P8)	Totaal
Aantal bedrijven	13	6	17	2	7	45
Waarvan < 40 NGE	9	1	8	0	2	20
Waarvan 40-70 NGE	3	2	4	1	3	13
Waarvan >70-100NGE	1	0	3	0	1	5
Waarvan > 100 NGE	0	3	2	1	1	7
Gemiddelde NGE/bedrijf	29	80	58	80	61	54
Totaal aantal NGE	381	481	988	161	425	2437

2.3 Bedrijfsoppervlakte en verkaveling

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte en een indeling naar grootte klasse staat weergegeven in tabel 2.3.1. Ongeveer 30 % van de bedrijven hebben een bedrijfsoppervlakte boven 30 ha.

Tabel 2.3.1: Overzicht bedrijfsoppervlakte en verkavelingskenmerken per bedrijfstype

Bedrijfsgegevens	Akkerbouw Bedrijf (P1)	Tuinbouw / Teelt (P2 + P3)	Graasdier bedrijf (P4)	Hokdier bedrijf (P5)	Combinaties (P6 + P7 + P8)	Totaal
Aantal bedrijven	13	6	17	2	7	45
Waarvan < 10 ha	3	2	4	-	-	9
Waarvan 10- 20 ha	5	2	4	2	1	14
Waarvan 20- 30 ha	1	1	4	-	2	8
Waarvan 30- 50 ha	3	1	4	-	4	12
Waarvan > 50 ha	1	-	1	-	-	2
Gemiddelde oppervlakte (ha)	22	17	23	12	29	22
Totaal oppervlakte (ha)	274	100	390	23	201	988
% huiskavel (1999)	37	40	32	29	33	34
Gemiddeld aantal kavels (1999)	7	7	7	10	7	7
Aantal kavels per bedrijf						
onbekend	2	0	0	0	1	3
1-5 kavels	5	3	6	0	2	16
5-10 kavels	4	2	7	1	3	17
> 10 kavels	2	4	1	1	1	9
Land in eigendom (%)	55	80	60	58	64	64

In de Landbouwtelling van 1999 zijn ook vragen omtrent verkaveling opgenomen. Op basis van de resultaten van deze vragen worden nu uitspraken gedaan over de verkaveling in Ransdalerveld. Beter zou zijn om aan de hand van een grondgebruikersinventarisatie de verkaveling te beschrijven. Deze is echter momenteel niet voorhanden.

Zoals ook al in hoofdstuk 1 vermeld blijkt uit deze cijfers dat in Ransdalerveld sprake is van een sterke versnippering van de verkaveling (zie tabel 2.2.1). Het gemiddelde percentage huiskavel in Ransdalerveld ligt erg laag (< 40% grond bij huis). Vooral voor de melkveehouderij zal dit een knelpunt zijn in de bedrijfsvoering. Daarbij komt dat ruim 60% van de bedrijven meer dan 5 kavels heeft. Indien deze zeer verspreid liggen is dit zeer ongunstig voor de bedrijfsvoering. Uit eerdere onderzoek [2] blijkt dat het merendeel van de agrarische bedrijven mogelijkheden ziet om in het kader van landinrichting of vrijwillige kavelruil de verkaveling voldoende te kunnen verbeteren.

Het gemiddelde percentage grond in eigendom verschilt sterk per bedrijf, maar gemiddeld ligt dit rondom 65% van de bedrijfsoppervlakte. Voor de tuinbouwbedrijven ligt dit percentage hoger (ca. 80%) en voor akkerbouwgrond is dit lager (ca. 55%).

2.4 Leeftijdsopbouw en opvolging

Naast bedrijfsomvang geven leeftijd van de agrarische ondernemer en opvolgingssituatie een indicatie hoe de toekomst van de landbouw er in Ransdalerveld uit zal zien.

In tabel 2.4.1 staat per bedrijfstype de leeftijdsopbouw weergegeven.

Tabel 2.4.1: Overzicht leeftijdsopbouw en opvolgingssituatie per bedrijfstype

Bedrijfsgegevens	Akkerbouw Bedrijf (P1)	Tuinbouw / Teelt (P2 + P3)	Graasdier bedrijf (P4)	Hokdier bedrijf (P5)	Combinaties (P6 + P7 + P8)	Totaal
Aantal bedrijven	13	6	17	2	7	45
Waarvan < 35 jaar	4	3	2	-	1	10
Waarvan 35 – 55 jaar	6	3	11	1	4	25
Waarvan > 55 jaar zonder opv.	2	0	4	1	1	8
Waarvan > 55 jaar met opvolger	1	0	0	0	1	2

Ruim 50% van de bedrijven valt in de categorie 35-50 jaar. Voor de categorie > 55 jaar is een uitsplitsing gemaakt naar opvolgingssituatie. Verwacht wordt dat bedrijven in deze categorie die geen opvolger hebben in de loop der jaren zullen afbouwen. Dit geldt voor ca. 20 % van de bedrijven.

2.5 Toekomstige ontwikkelingen

Melkveehouderij

De melkveehouderij in Nederland zal naar verwachting de komende 15 jaar sterk worden beïnvloed door ontwikkelingen in het kader van mest- en ammoniakbeleid, het internationale zuivelbeleid en maatschappelijke en technische ontwikkelingen.

Het mest- en ammoniakbeleid zal leiden tot een koppeling tussen dieren aantallen en hectaren grond. Bedrijven zullen geleidelijk gaan streven naar een veebezetting van maximaal 2.25 GVE/ha (definitie commissie Koopmans). Hoge grondprijzen zullen dit proces traag laten verlopen. Daarnaast vergt het invoeren van AMVB-huisvesting ten behoeve van het terugdringen van de ammoniakemissie forse investeringen. Traditionele stallen dienen omgebouwd worden tot emissiearme stallen.

De zuivelprijzen zullen de komende jaren als gevolg van verdere liberalisering van de wereldmarkt voor zuivel geleidelijk dalen. Dit zal deels door inkomenstoeslagen gecompenseerd worden. Na de prijsverlaging zal de melkquotering worden afgeschaft en zal de drang naar schaalvergroting op bedrijven verder toenemen. Ook hier speelt de beschikbaarheid en prijs van grond weer een belangrijke rol.

Tenslotte zal de samenleving hogere eisen gaan stellen aan de voedselveiligheid en aan de ruimtelijke kwaliteit waaraan veehouderij kan bijdragen, zoals grazende koeien in de wei. Technische ontwikkelingen zullen vooral gericht zijn op de introductie van de melkrobot, hogere melkproductie per koe, betere voeding en een scherper mineralenmanagement.

Akkerbouw

Traditionele akkerbouw, hoofdzakelijk gebaseerd op graan, suikerbieten en aardappelen staat onder druk. Het saldo neemt geleidelijk af en in andere EU-landen is de grondproductiviteit al vrijwel even hoog, terwijl de vaste kosten lager zijn. Het LEI concludeert: “Akkerbouwbedrijven hebben in ons land weinig ruimte voor de uit kosten oogpunt noodzakelijke schaalvergroting. Het bij beëindiging van bedrijven vrijkomende areaal wordt vaak ingenomen door (melk)veebedrijven. De achterstand in gemiddelde bedrijfsoppervlakte ten opzichte van omringende landen neemt toe. Over het algemeen hebben Nederlandse bedrijven wel een sterke financiële basis”. Daarnaast zie je steeds meer verschuiving van traditionele gewassen naar arbeidsintensieve, vaak met een hogere toegevoegde waarde, gewassen.

Fruitteelt

De fruitteelt staat als gevolg van de ontwikkelingen op de wereldmarkt onder druk. Lage prijzen als gevolg van overproductie en import zijn hieraan debet. Daarnaast wordt ook de fruitteelt geconfronteerd met een breed scala aan maatschappelijke eisen op het gebied van gewasbeschermingen, meststoffen/mineralen en beheer oppervlaktewater. Hiervoor zullen de ondernemers behoorlijke investeringen moeten plegen.

2.6 Toekomstbedrijven en pluslocaties

In de notitie “Zuid-Limburg Vitaal Platteland: Integratie van omgevingskwaliteit en landbouw” [6] wordt gesteld dat de sectoren melkveehouderij en fruitteeltbedrijven in de toekomst een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan behoud en versterking van de omgevingskwaliteit. Voor niet-grondgebonden landbouw geldt dat er in beginsel geen plaats is voor nieuwe vestigingen of uitbreidingen van. De melkveebedrijven

van de toekomst worden beschreven als een bedrijf van 750.000 kg melk (productiegroei van ca. 50% t.o.v. huidige situatie), waarbij de bedrijven grondgebonden blijven en het vee buiten laat lopen. Voor fruitteeltbedrijven geldt dat het toekomstige bedrijf gemiddeld een oppervlakte heeft van ca. 20 ha en dat deze bedrijven producten met hogere toegevoegde waarde (milieukeur Mergellandappelsap) kunnen produceren.

Groei van landbouwbedrijven zal in de toekomst mogelijk moeten zijn op locaties die hiervoor voldoende ruimte bieden en waarvoor de agrarische bedrijfsvoering ook een bijdrage kan leveren aan de verbeteringskwaliteit van de omgevingskwaliteit (*pluslocaties*). Criteria hiervoor zijn dat er in de directe omgeving geen hinderobjecten liggen en er sprake is van versterking van landschap en milieukwaliteit. Door verplaatsen van veehouderijbedrijven uit bebouwde kom naar pluslocaties geeft dit enerzijds een ontlasting van de bebouwde kom en anderzijds bestrijding van erosie op de pluslocatie door realisatie van blijvend grasland in plaats van bouwland.

2.7 Potentiële toekomstbedrijven

Op basis van de kenmerken van de huidige agrarische structuur en de komende ontwikkelingen binnen de agrarische sectoren is een inschatting gemaakt hoeveel bedrijven binnen Ransdalerveld op basis van de huidige bedrijfsstructuur geschikt zijn om in de toekomst voort te blijven bestaan. Hierbij wordt nog geen rekening gehouden met ruimtelijke beperkingen vanuit de regelgeving.

Voor Ransdalerveld zijn de bedrijven die groter zijn dan 40 NGE en nog een relatief jong bedrijfshoofd (< 55 jaar) of opvolger hebben aangemerkt als bedrijven die mogelijk in de toekomst zullen blijven voortbestaan als hoofdberoep. In tabel 2.7.1. staat het aantal bedrijven per sector weergegeven. Voor de bedrijven van 40 – 70 NGE is het de verwachting dat niet alle bedrijven zullen doorgroeien. Vandaar de spreiding in het aantal toekomstbedrijven.

Tabel 2.7.1.: Potentiële toekomstbedrijven in Ransdalerveld

Bedrijfsgegevens	Akkerbouw bedrijf (P1)	Tuinbouw / Teelt (P2 + P3)	Graasdier bedrijf (P4)	Hokdier bedrijf (P5)	Combinaties (P6 + P7 + P8)	Totaal
Aantal toekomstbedrijven	1 - 4	3 - 5	5 - 9	0 - 1	2 - 5	11 -24

3 Wet- en regelgeving

Het beleid in het landelijk gebied is vastgelegd in een groot aantal, vaak sectorale, beleidnota's en –plannen op landelijk, provinciaal, regionaal en/of gemeentelijk niveau. Op provinciaal niveau is afgelopen jaren gepoogd het ruimtelijk ordeningsbeleid integraal op te pakken en heeft geresulteerd in het Provinciaal Omgevingsplan Limburg. Op gemeentelijk niveau zijn er vrij recente bestemmingsplannen buitengebied. Verder zijn er op het gebied van milieu een aantal relevante wetgevingen van toepassing voor de agrarische bedrijven.

3.1 Provinciaal Omgevingsplan Limburg

Provinciale Staten van Limburg hebben het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) op 29 juni 2001 vastgesteld. Hierin wordt het beleid voor de fysieke omgeving in Limburg voor de komende jaren vastgelegd. Nieuw in dit omgevingsplan is, dat meer dan voorheen, gestreefd wordt naar een samenhang tussen de afzonderlijk beleidsterreinen. Door deze geïntegreerde aanpak wil de provincie een betere sturing geven aan gewenste ontwikkelingen. Voor het landelijk gebied Zuid-Limburg geldt het *kwaliteitsprofiel* Waardevolle regionale landschappen. Hierin wordt het accent gelegd op ruimte voor natuurontwikkeling en watersystemen en extensieve vormen van landbouw. De landbouw (grondgebonden melkvee- en fruitsector) wordt genoemd als een belangrijke pijler voor het behoud en versterking van het karakteristieke landschap in Zuid-Limburg. Gezien de gestaagde afname van het aantal landbouwbedrijven is versterking van de agrarische structuur van levensbelang. Onder voorwaarden is op zogenaamde pluslocaties uitbreiding en vestiging van melkveehouderij mogelijk. Deze sector vervult een belangrijke rol als beheerder van het landelijk gebied.

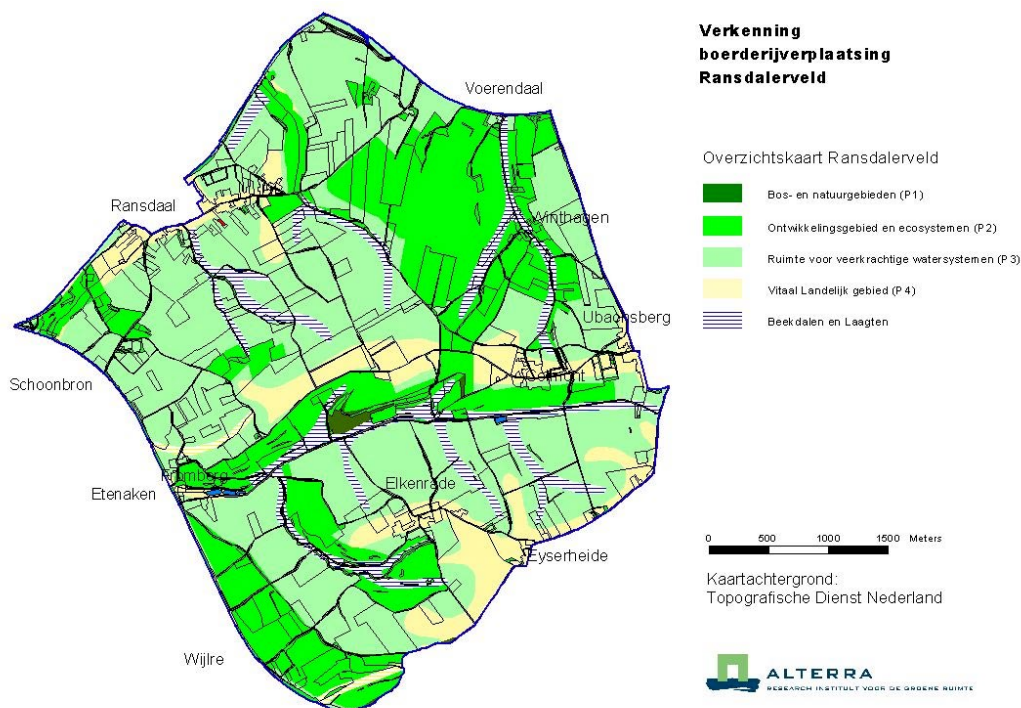
Binnen POL wordt de na te streven omgevingskwaliteit verwoordt in de kwaliteitsprofielen nader uitgewerkt via tien *perspectieven*. Voor Ransdalerveld zijn de volgende perspectieven (variërend van overwegend natuur P1 naar meer landbouw P4) van belang:

- P1 Bestaande bos- en natuurgebieden: Bestaande bos- en natuurgebieden als onderdeel van PES (zie 3.2);
- P2 Ontwikkelingsgebieden ecosystemen: Ecologische ontwikkelingszones, hamsterkernleefgebieden (zie 3.3), waterwingebieden (zie 3.4). Uitbreiding natuurareaal naast behoud van de aanwezige milieu- en natuurwaarden. Extensieve landbouw is afhankelijk van het ecosysteem mogelijk, maar ontwikkelingen buiten natuur worden zoveel mogelijk geweerd. Extensief landbouwkundig gebruik is mogelijk, nieuw vestiging bedrijfslocaties is niet mogelijk, waarborging wordt verankerd in bestemmingsplannen.
- P3 Ruimte voor veerkrachtige watersystemen: beekdalen en ecologische verbindingzones waarin ruimte is voor extensieve landbouw. Beteugeling van de

risico's ten aanzien van wateroverlast en noodzakelijke versterking van ecologische structuur. Afname van de versterking, ontwikkeling van verbrede en extensieve landbouw. Waarborging in bestemmingsplannen.

- P4 Vitaal platteland: Gebieden met aardkundige, cultuurhistorische en landschappelijke waarden. Versterking landschappelijke kwaliteit als randvoorwaarde van kwaliteitsontwikkeling van landbouw, toerisme en recreatie. Waarin uitbreiding van bestaande agrarische bedrijven tot een bepaald plafond mogelijk is.

De perspectieven staan weergegeven in figuur 3.1.1. Het merendeel van het gebied valt in P3 en P4.



Figuur 3.1.1: Uitsnede Provinciaal Omgevingsplan Limburg voor Ransdalerveld

3.2 Begrenzingenplan

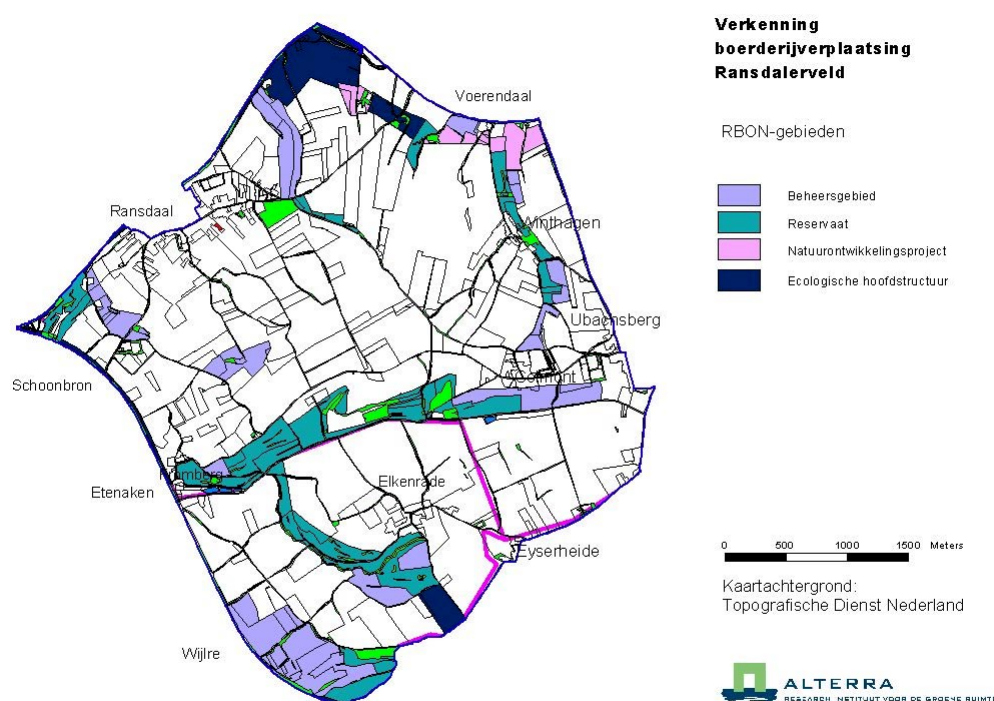
In totaal moet in het landelijke gebied Zuid-Limburg ter realisering van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) ca. 3000 ha natuur en bos aangelegd worden. De Provincie heeft hieraan een nadere invulling gegeven in de Provinciale Ecologische Structuur (PES). De PES is ook opgenomen de perspectieven in POL. Als hoofdlijn geldt het beschermen en verder ontwikkelen van een zo groot mogelijke verscheidenheid aan natuurwaarden. De PES bestaat uit bestaande bos- en natuurgebieden, ecologische ontwikkelings- en verbindingzones. Voor PES geldt een planologische basisbescherming wat er op neer komt dat nieuwe bebouwing en

infrastructuur geweerd wordt. Nieuw vestiging of uitbreiding van bouwkavels van landbouwbedrijven is niet mogelijk.

In de PES worden ecologische ontwikkelingszones begrensd door de zgn. RBON-gebieden. Dit zijn:

- **Reservatsgebieden**
In deze gebieden is het gewenste natuurbeheer moeilijk inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering. Het beleid is gericht op, door middel van aankoop, uit productie nemen van landbouwgrond en vervolgens in eigendom en beheer te geven aan een natuurbeschermingsinstantie. Daarnaast is er beleid van LNV om door middel van agrarische natuurbeheer ook een meer natuurproductie en beheer te laten uitvoeren door agrarische bedrijven.
- **Beheersgebieden**
Ten behoeve van het behoud en ontwikkelen van natuur- en landschapswaarden is het in deze gebieden mogelijk om voor agrarische bedrijven beheersovereenkomsten af te sluiten. Dit betekent dat gronden in eigendom blijven van de agrarische bedrijven en de agrariërs voeren een bepaald beheer uit op deze gronden en krijgen hiervoor een vergoeding.
- **Natuurontwikkelingsprojecten**
Dit zijn gebieden waar goede mogelijkheden bestaan voor het ontwikkelen van natuurwaarden en waar nieuw te ontwikkelen natuur zal moeten plaatsvinden.

In figuur 3.2.1. staan de vastgestelde RBON-gebieden in Ransdalerveld weergegeven.

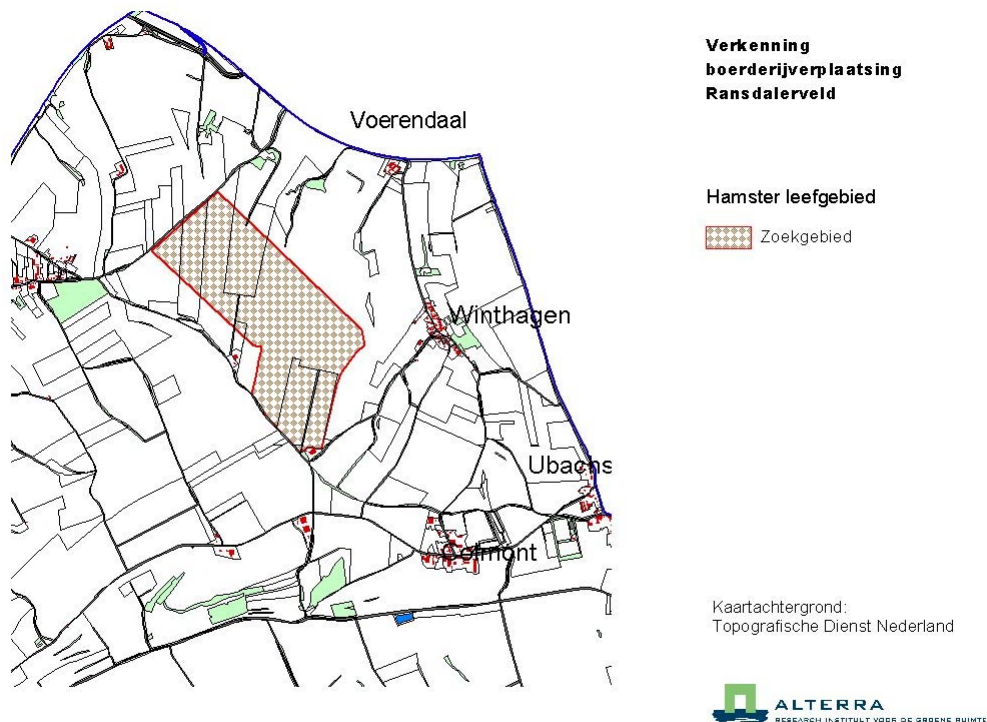


Figuur 3.2.1: Overzicht Begrenzingsplan voor Ransdalerveld

3.3 Hamsterkernleefgebied

Binnen Ransdalerveld is een Hamsterkernleefgebied aangewezen. Dit zijn leefgebieden die er moeten zorgen dat een habitat behouden blijft waar de hamster een kans krijgt om deel te blijven uitmaken van de karakteristieke fauna. Dit leefgebied maakt in POL deel uit van perspectief P2 Ontwikkelingsgebieden Ecosystemen. Dit betekent dat er in de toekomst ook voor de landbouw nog een rol is weggelegd om de omgevingskwaliteit te behouden en versterken.

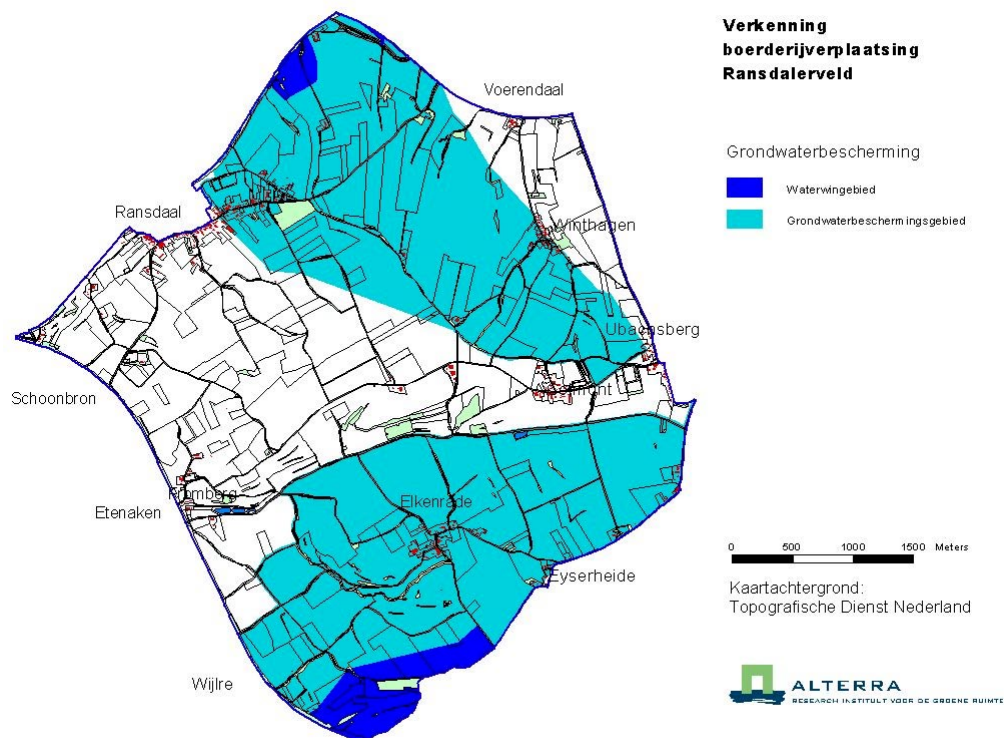
Het hamsterkernleefgebied, met een oppervlakte van ongeveer 70 hectare, ligt ten zuiden van Voerendaal, en ligt tussen de Karstraat, Midweg, Windhagerweg en Winthagen (zie figuur 3.3.1). Binnen het zoekgebied van 70 ha mag 45 ha worden ingevuld met beheersovereenkomsten (ruime jas-principe)



Figuur 3.3.1. Ligging hamsterleefgebied

3.4 Waterwinning en grondwaterbeschermingsgebieden

In figuur 3.4.1. staan de waterwingebieden en de bijbehorende grondwaterbeschermingsgebieden aangegeven. Deze zijn inmiddels ook in POL opgenomen. Voor de waterwingebieden geldt perspectief P2 waarvoor geldt dat aantasting van de milieukwaliteit met een hoog risico voor de drinkwaterwinning niet is toegestaan. Voor de grondwaterbeschermingsgebieden gelden de specifieke regels uit de Provinciale Milieuverordening (PMV).

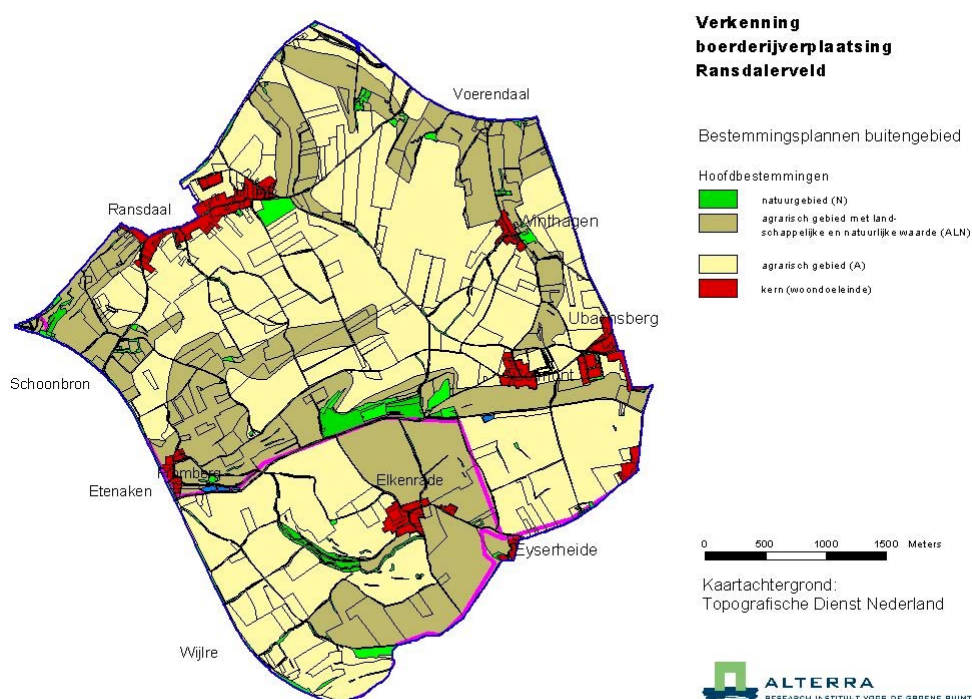


Figuur 3.4.1: Overzicht waterwinningen en grondwaterbeschermingsgebieden in Ransdalerveld

3.5 Bestemmingsplan buitengebied

Voor Ransdalerveld gelden twee bestemmingsplannen buitengebied voor respectievelijk gemeente Voerendaal en gemeente Gulpen-Wittem. Deze zijn al inwerking getreden voor het POL en zijn dus nog getoetst aan de oude provinciale beleidsplannen. In beide bestemmingsplannen wordt onderscheid gemaakt in 3 hoofdbestemmingen:

- Agrarisch gebied; gebieden met hoofdbestemming landbouw waarbij het beleid voornamelijk gericht is op het behoud en eventueel versterken van de agrarische structuur.
- Agrarisch gebied met Landschappelijke en/of Natuurlijk Waarden (ALN); gebieden waarin het beleid vooral gericht is op het behoud en/of versterken van de landschappelijke en/of natuurlijke kwaliteiten van het gebied. Landbouw is doorgaans de belangrijkste functie in deze gebieden en draagt bij aan de aanwezige landschappelijke en/of natuurlijke kwaliteiten in deze gebieden.
- Natuurgebieden; gebieden met bestemming voor natuur waar geen ruimte voor landbouw is.



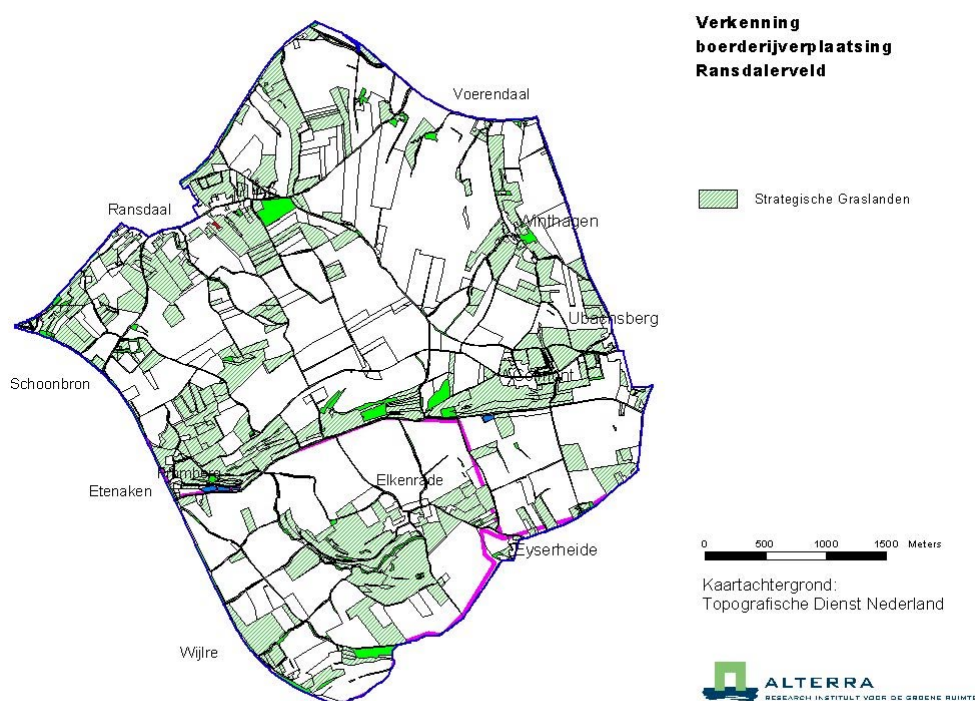
Figuur 3.5.1: Overzicht bestemmingsplannen buitengebied voor Ransdalerveld

In figuur 3.5.1 staan de bestemmingsplannen buitengebied weergegeven. Agrarische gebied komt vooral voor op de plateaus, de ALN gebieden in de beekdalen en de Natuurgebieden vooral op de steile hellingen. Voor een groot deel komen de bestemmingen overeen met de beleidsvoornemens uit POL.

3.6 Strategisch Grasland

De Provincie Limburg heeft maatregelen genomen om erosie en modderstromen na regenbuien te voorkomen. Het omploegen van grasland is verboden voor boeren met landerijen in een straal van honderd meter bovenstrooms bij woningen of wegen. In de rest van het heuvelland mag gras alleen gescheurd worden als elders grasland wordt ingezaaid of andere erosiebeperkende maatregelen worden genomen. De maatregelen zijn vastgelegd in de Regeling Strategisch Grasland.

Grasland biedt een veel betere bescherming tegen erosie dan akkerland. Bij zware buien wordt veel minder bodemmateriaal met het wegstromende water meegevoerd. De provincie Limburg heeft samen met de betrokken gemeenten, het waterschap en de LLTB het grasland in Zuid-Limburg in kaart gebracht. In figuur 3.6.1 staan de Strategische Graslanden voor Ransdalerveld weergegeven.



Figuur 3.6.1: Overzicht Strategisch Grasland voor Ransdalerveld

3.7 Milieuwetgeving

3.7.1 Ammoniak

Tot 1 januari 2001 gold de zogenaamde Interimwet ammoniak en veehouderij. Deze wet vormde het kader voor de beoordeling of de vestiging of de uitbreiding van een veehouderij toelaatbaar was gezien vanuit een oogpunt van ammoniak. Het uitgangspunt van deze wet was de depositie die een veehouderijbedrijf veroorzaakte op een nabijgelegen natuurgebied. Zo kon een bedrijf dat dicht bij een verzuringgevoelig gebied was gelegen alleen uitbreiden indien er emissie- arme stallen (Groen-Labelstallen) werden gebouwd en op voorwaarde dat er van een ander bedrijf ammoniakrechten werden gekocht (salderen van ammoniakrechten). Het gevolg van het depositiebeleid was dat een bedrijf dat ver (de grens ligt bij 3.000 m) van een natuurgebied was gelegen zonder beperking kon uitbreiden.

De beoordeling of de vestiging, verandering of uitbreiding van een veehouderij toelaatbaar is gelet op de ammoniakemissie die door de betreffende veehouderij wordt veroorzaakt dient nu op grond van de nieuwe Ammoniakwet te worden beoordeeld. De nieuwe wet breekt met alle uitgangspunten die aan de Interimwet ten grondslag hebben gelegen. De nieuwe wet gaat uit van de emissie die een veehouderij veroorzaakt en niet langer van de depositie en voorziet niet langer in een

salderingsmogelijkheid. Het principe is dat de emissie die een veehouderij veroorzaakt niet hoger mag zijn dan de normen die in de zogenaamde Amvb Huisvesting (Besluit Ammoniakemissie Huisvesting) [3] zijn vastgelegd. Deze normering geldt generiek, d.w.z. voor alle veehouderijbedrijven, ook deze gelegen buiten de concentratiegebieden. Voor bedrijven die gelegen zijn in een zone van 250 m rondom een kwetsbaar natuurgebied, voor zover het deel uitmaakt van de ecologische hoofdstructuur, geldt een specifiek beleid en dat is strenger dan het generieke beleid. Deze bedrijven kunnen hun dierenaantal alleen nog uitbreiden indien ze door het treffen van technische maatregelen een grote emissiereductie realiseren dan op grond van de Amvb Huisvesting verplicht is. Nieuwvestiging is niet toegestaan. De Ammoniakwet heeft op die manier een sterke sturing op de omvang en de locatie van de veestapel nabij de kwetsbare gebieden.

Voor een compleet beeld van de ammoniakregelgeving is naast de Ammoniakwet ook de brief van 22 januari 2002 van de Minister van VROM aan de Eerste Kamer van belang. Deze brief laat de mogelijkheid om bij de begrenzing van de EHS een aantal gebieden van de werkingssfeer van de Ammoniakwet uit te zonderen. Het gaat om een drietal categorieën, met name: natuurelementen die het minst gevoelig zijn voor ammoniakdepositie, delen van multifunctionele bossen en kleine natuurgebieden, een en ander tot een grootte van ongeveer 10 ha. Dat betekent dat over de concrete begrenzing onderhandeld zal moeten worden. Momenteel liggen er geen gebieden in het gebied die in het kader van de oude wetgeving zijn aangegeven als verzuringsgevoelige bos- en natuurterreinen.

3.7.2 Geurhinder

Ontwikkeling en vestiging van agrarische bedrijven wordt mede bepaald door de aanwezigheid van stankgevoelige objecten in de nabije omgeving. Stankhinder wordt namelijk bij vergunningverlening voor uitbreiding of vestiging van (intensieve) veehouderij op basis van de Wet Milieubeheer ter bescherming van omringende burgers en boeren meegenomen.

In 1995 signaleerden zowel gemeenten als het landbouwbedrijfsleven knelpunten bij het toepassen van de toenmalige vigerende stankrichtlijn volgens de “Brochure Veehouderij en Hinderwet 1985” [4]. Toepassing van de richtlijn bleek de gewenste dynamiek in de veehouderij te blokkeren. Dit leidde tot de “Richtlijn Veehouderij en Stankhinder 1996” [5]. Deze richtlijn verving de Brochure, maar ging wel uit van een vergelijkbare systematiek van afstanden en omgevingscategorieën. In de Richtlijn werd ook aangekondigd aansluiting te zoeken bij het algemene stankbeleid dat is vastgelegd in de Herzienende Nota Stankbeleid (VROM, 1995). In deze nota wordt de verantwoording voor het stankbeleid zoveel mogelijk bij de gemeenten gelegd. Echter door kritiek van de Raad van State in 1998 op de wetenschappelijke onderbouwing van de verandering in omgevingscategorieën en de berekeningswijze van de cumulatieve kwam de Richtlijn onder druk. Gemeenten moesten op deze onderdelen terugvallen op de brochure van 1985. Tot op heden gaat het stankbeleid

grotendeels uit van de Brochure. Momenteel wordt er gewerkt aan een herziening van het agrarische stankbeleid.

Voor Ransdalerveld zal de stankregelgeving van toepassing zijn op bedrijven met vee. Het aantal te houden dieren (varkens, vleesstieren en kippen) wordt bepaald door de afstand van bedrijf tot de nabij gelegen burgerwoningen en voor de melkveehouderijbedrijven geldt een minimale afstand van 100 meter tot de dichtstbijzijnde burgerwoning in de bebouwde kom.

3.7.3 Mestbeleid

Het mestbeleid is er op gericht om de mest die geproduceerd wordt op een bedrijf meer in evenwicht is met de mest die het bedrijf nodig heeft. Overtollige mest op alle bedrijven dient zoveel mogelijk te worden beperkt en beter verdeeld te worden over Nederland. Vanaf 1998 wordt gewerkt met MINAS, een mineralenboekhouding gericht op het verlagen van het mineralenverlies. Daarnaast heeft het ministerie van LNV ook strengere regels gemaakt voor het gebruik van mest op land. Hierbij wordt een norm gesteld voor de hoeveelheid mest die mag worden toegediend en overtollige mest dient via een mestafzetcontract te worden afgevoerd. Zo'n mestafzetcontract wordt afgesloten met een bedrijf die nog ruimte heeft om mest toe te dienen. Het ligt in de lijn der verwachting dat in de toekomst de grondgebonden veeteelt zal moeten extensiveren en streven naar ca. 2.25 GVE/ha, zoals reeds eerder genoemd in paragraaf 2.5.

4 Beschrijving ruimtelijke knelpunten bij de bedrijfsontwikkeling

4.1 Milieuwetgeving

Stank

Voor 15 melkveebedrijven, waarvan 8 toekomstbedrijven, geldt dat de stankregelgeving een beperking vormt. Dit komt doordat deze bedrijven, allemaal gelegen in de woonkernen, binnen 100 meter tot overige burgerwoningen bevinden. Voor uitbreiding van het aantal dieren zijn op deze locaties geen mogelijkheden. Daarnaast geldt dat voor 1 hokdierbedrijf en 1 combinatiebedrijf (dier/gewas combinatie) de stankregelgeving beperkingen oplegt. Beide bedrijven kunnen worden aangemerkt als toekomstbedrijven.

Ammoniak

Op basis van de ammoniakwetgeving is vooralsnog geen ruimtelijk knelpunt aanwezig. Daarnaast speelt wel dat in het kader van de AMVB-huisvesting stallen omgevormd moeten worden naar emissiearme stallen. In hoeverre deze investeringen in Ransdalerveld noodzakelijk zijn is nog niet duidelijk.

Mest

In Ransdalerveld voldoen momenteel 6 graasdierbedrijven, waarvan 3 toekomstbedrijven en 2 combinatiebedrijven (eveneens toekomstbedrijven) niet aan norm van 2,25 GVE/ha.

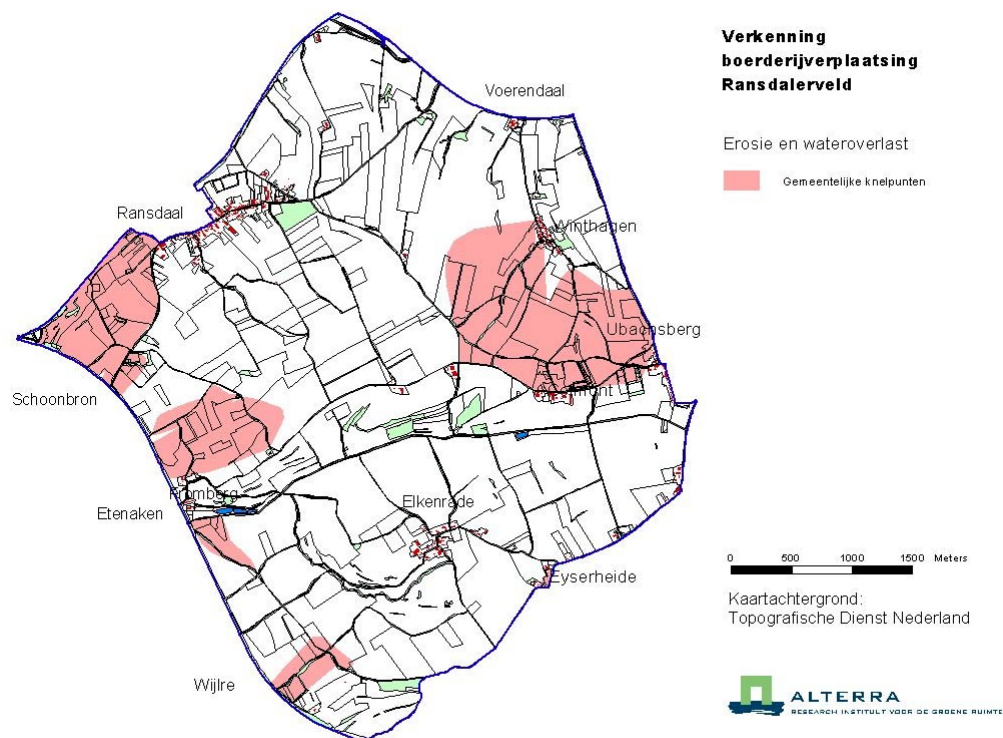
4.2 Ruimtelijke ordening

Aangezien er geen beeld is van de gebruikers van de percelen is het niet bekend voor welke bedrijven in de huidige situatie het ruimtelijke beleid een knelpunt voor de agrarische bedrijfsvoering zal kunnen zijn. Daarnaast is het ruimtelijke beleid in veel gevallen ook niet zodanig uitgewerkt dat hieruit generieke knelpunten voor bedrijfsvoering uit vallen te halen. Per individueel bedrijf dient te worden bekeken of het ruimtelijke beleid in het te voeren bedrijfsmanagement past.

4.3 Erosie

Zoals al in de inleiding vermeld blijkt het erosie en wateroverlast na hevige en/of langdurige regenval een algemeen probleem vormt in het gebied. Voor de landbouw betekent leidt dit tot een verhoogd risico op lagere gewasopbrengsten en extra beperkingen ten aanzien van het bodemgebruik en –bewerking. Daarnaast kan op gebiedsniveau onder andere het vergroten van blijvend grasland op de steile hellingen en het aanleggen van retentiebekkens een oplossing bieden. De aanleg van

retentiebekkens (buffers) heeft een kleine, indirecte relatie met boerderijverplaatsing. Het vergroten van blijvend grasland kan voor een deel worden gerealiseerd door veelektbedrijven te verplaatsen naar de omgeving van erosiegevoelige gebieden. In figuur 4.3.1 is te zien waar nog grote problemen te verwachten zijn.



Figuur 4.3.1: Knelpunten erosie en wateroverlast

5 Inventarisatie (potentiële) pluslocaties

Op basis van de toekomstverwachtingen van de agrarische bedrijven, de geschetste beleidskaders en milieuregelgeving en de knelpunten-inventarisatie worden in dit hoofdstuk zoekgebieden aangewezen waar het mogelijk zou kunnen zijn om de zogenaamde pluslocaties te kunnen realiseren. Aangezien de behoefte zich vooral vanuit de graasdierbedrijven groot is spitst het zich op pluslocaties voor dit bedrijfstype.

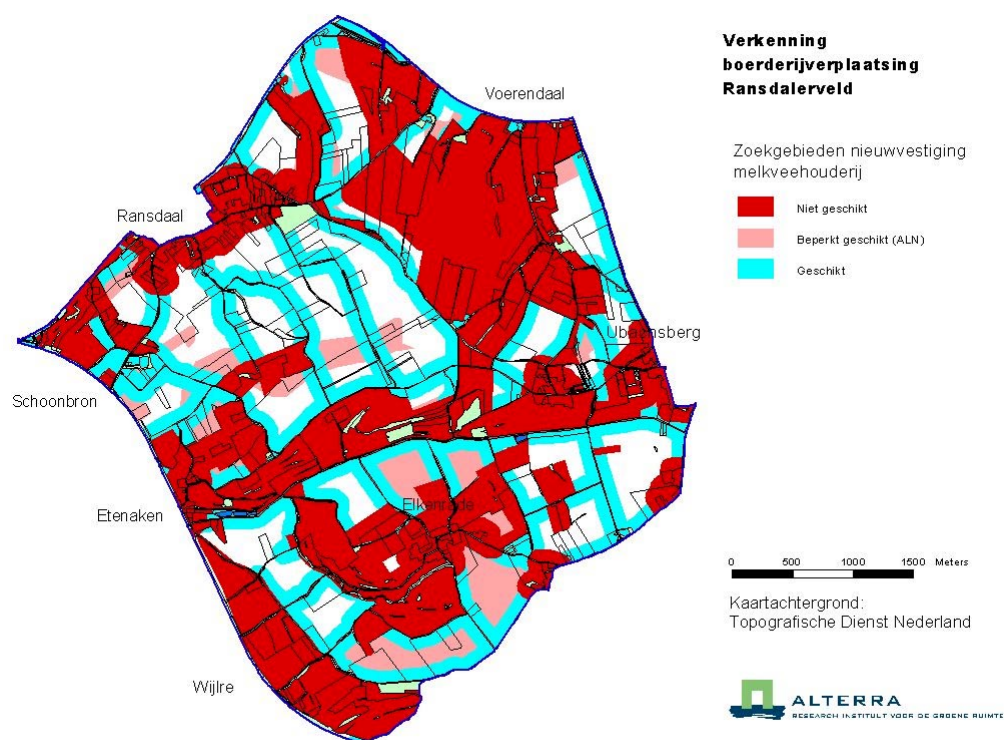
5.1 Potentiële locaties voor verplaatsing graasdierbedrijven

Voor de verplaatsing van graasdierbedrijven die in de toekomst knel komen te zitten omdat de huidige bedrijfslocatie te dicht bij de burgerbouwing staat, is gekeken naar alternatieve locaties binnen het onderzoeksgebied. Voor de selectie van een geschikte locatie is er op gelet dat er voldoende ruimte (mogelijkheden voor grasland) rondom het bedrijf is om het vee buiten te laten lopen en waar geen of nauwelijks beperkingen vanuit beleid en regelgeving zullen gelden. Kleinvee en droogstaande koeien kunnen geweid worden op de hellingen van meer dan 5%, die meestal wat verder van de nieuwe locatie af, in de ecologische ontwikkelingsgebieden liggen.

Door middel van zoekgebieden zijn potentiële locaties voor nieuw vestiging aangegeven. Hiervoor zijn de volgende criteria gehanteerd:

- Niet in ecologische ontwikkelingsgebieden uit POL; binnen deze gebieden zijn ingrijpende ontwikkelingen zoals het vestigen van een agrarische bedrijf nauwelijks mogelijk.
- Binnen de RBON-gebieden is nieuwvestiging van agrarische bedrijven niet gewenst en legt bovendien (te veel) beperkingen op voor het agrarische bedrijf.
- Niet binnen gebieden die in bestemmingplan buitengebied zijn opgenomen als natuurgebieden. Binnen ALN-gebieden is gesteld dat vestiging mogelijk kan zijn maar wel met de nodige beperkingen
- Binnen zone van 100 m rondom bebouwde woonkernen is vestiging in het kader van stankrichtlijn niet mogelijk.
- De potentiële locaties moeten liggen aan de bestaande infrastructuur, zodat een goede ontsluiting van het bedrijf is gewaarborgd.

Er zijn aan de hand van de bovengenoemde criteria een aantal zoekgebieden gevonden die mogelijk voldoende toekomstperspectief kunnen geven voor veeteeltbedrijven (zie figuur 5.1.1).



Figuur 5.1.1. Potentiële bedrijfslocaties bij verplaatsing van veeteeltbedrijven

6 Conclusies en aanbevelingen

Zoals ook al eerder werd gesignaleerd vormt de verkaveling en de ligging van de bedrijven in en nabij de woonkernen de grootste ruimtelijke beperking voor de ontwikkeling van de landbouw. In Ransdalerveld gaat het om ca. 10 toekomstbedrijven die te dicht tegen de woonkernen aanzit. Verplaatsing van deze bedrijven zal een verbetering van de leefomstandigheden van woonkernen, zoals een beperking van stank- en geluidshinder en een ontlasting van het wegverkeer. Van deze 10 bedrijven zijn 8 bedrijven graasdierbedrijven. Deze bedrijven hebben mogelijk behoefte aan verplaatsing van hun bedrijfsgebouwen.

Uit het provinciale Limburgs beleid komt naar voor dat vooral de melkveehouderijen en fruitteeltbedrijven de gewenste landbouwsectoren zijn die kunnen bijdragen aan de omgevingskwaliteit van het Zuid-Limburgse Landschap. Vanuit het beleid wordt verplaatsing van toekomstbedrijven in deze sectoren die momenteel beperkingen ondervinden in hun ontwikkeling naar zogenaamde pluslocaties gestimuleerd. Dit beleid sluit nauw aan bij de verplaatsingsbehoefte van de bedrijven in Ransdalerveld. Gelet moet worden op de mogelijkheid om veeteeltbedrijven te verplaatsen naar erosiegevoelige gebieden. Door (een deel van) erosiegevoelige gronden bij een veeteeltbedrijf onder te brengen, wordt met behulp van het gewas (gras) een deel van de erosieproblematiek tegengegaan.

In Ransdalerveld zijn zoekgebieden aanwezig waar zogenaamde pluslocaties mogelijk gevestigd kunnen worden. Daadwerkelijke realisering van deze pluslocaties in deze zoekgebieden is sterk afhankelijk van de mogelijkheden om door middel van herverkaveling een goede huiskavel voor de melkveehouderijbedrijven te kunnen realiseren. Daarnaast zal een uitvoerige toets aan het bestemmingsplan en een 'landschappelijke toets' gedaan moeten worden om te kijken of de pluslocaties realiseerbaar zijn. Tevens is het van belang om te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om de gewenste landbouwkundige activiteiten op de pluslocaties en omgeving daarvan (zoals bijvoorbeeld op de strategische graslandpercelen) te kunnen waarborgen voor de toekomst.

Het verdient de aanbeveling om de verkavelingssituatie goed in beeld te krijgen. Momenteel is er geen goed inzicht in wie welk perceel gebruikt en wat voor een gebruikersrecht daarop berust. De verkavelingssituatie geeft een goed inzicht geven in de verkavelingstechnische knelpunten van de bedrijven, de beperkingen en mogelijkheden die vanuit het beleid op de percelen wordt gelegd. Daarnaast is het met een actuele gebruikerssituatie mogelijk om inzicht te krijgen in hoeverre door middel van ruilen de verkavelingssituatie verbeterd kan worden, zogenaamde pluslocaties vrijgemaakt kunnen worden en in hoeverre erosiepreventie mogelijk is.

Naast de verkavelingssituatie is het ook noodzakelijk om inzicht te krijgen in de behoeften, wensen en toekomstverwachtingen van de agrarische ondernemingen in

het gebied. In deze studie is maar een beperkt aantal factoren bekeken die bepalend kan zijn voor de ontwikkeling van de bedrijven.

Literatuur

[1]

Naeff, H.S.D. en W. Hamminga, 2001. *Geactualiseerd GLAB-bestand 2000*. Wageningen, intern rapport Alterra.

[2]

LLTB Advies, 1999. *Landbouw- en omgevingsvisie gemeente Voerendaal*. LLTB Roermond.

[3]

Staatscourant, 2001. *Ontwerp-Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij*. Nederlandse Staatscourant nr. 99, 23 mei 2001.

[4]

Ministeries van VROM en LNV, 1985. *Veehouderij en Hindervet*. Den Haag, Ministerie van Volkhuysvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu en Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, brochure.

[5]

Ministeries van VROM en LNV, 1996. *Richtlijn Veehouderij en Stankbinder*. Den Haag, Ministerie van Volkhuysvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu en Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, brochure.

[6]

Provincie Limburg, *Zuid-Limburg Vitaal Platteland: Integratie van omgevingskwaliteit en landbouw*. Informatienotitie voor dhr. Brinkhorst ter gelegenheid van zijn bezoek op 27 maart 2002. 27 februari 2002

